

VASÁRNAP

A régi Pest-Buda

Ötven esztendővel ezelőtt, 1872-ben, egyesíték Pestet Budával. A félszázados évfordulón alkalomszerűen rendezte a Magyar Bibliophil-Társaság a pest-budai történelmi kiállítást. Rajzok és képek tárják fel Pest-Buda életét a tizenötödik század végétől a múlt századbeli ötvenes évekig. A kétezer műtárgyból álló anyagot jórészt műgyűjtők bocsátották a kiállítók rendelkezésére. Krenner Dezső, a Városi Könyvtár igazgatója rendezte avatott kézzel a roppant anyagot. Tőle kaptam mindenféle fölvilágosítást. Az Iparművészeti Múzeum nagy csarnokába hatalmas ládákban most szállítják a régi könyveket, metszeteket és képeket. A kiállítás körülbelül tíz nap múlva nyílik meg és Krenner igazgató szemem előtt helyezi el a műtárgyakat, korok szerint csoportosítva a darabokat.

A nagymultú város

— Meg kell tudnia a világnak — mondta szíves vezetőm —, hogy milyen nagy multja van a mi fővárosunknak a szomszéd államok fővárosaihoz hasonlítva. Ezenkívül meg kell mutatnunk a lokálpatriotizmusban élt pesti polgár lelki életét is, amelyet az újabb kor nemzetköziség felé hajló áramlata megzavart. A nemzetköziség idejében forduljunk a múlt felé. A legrégebbi multról nincsenek könyvedvelőket érdeklő emlékeink. De azért ne hagyjuk említetlenül, hogy már a keltáknak városa volt itt: Ak-ink, a bőviz városa, melyet a rómaiak később Aquincumnak neveztek el. Majd a népvándorlás idejében a hunok, keleti gótok, végül az avarok és szlávok uralma alá került ez a hely, ebből a korból való a Buda és Pest név is. A magyar történelembe szorosan bekapcsolódik Pest-Buda története, kövek, épületmaradványok szólnak erről. Az itt felhalmozott anyag azonban jóval későbbi korból való.

— Itt van egy régi, nyomtatott krónika igen szép példány. Schedel-Hartmann németnyelvű krónikája ez. Benne látható igen finom és részletes régi metszetben a Mátyás korabeli budai vár legrégebbi képe. Gyönyörű lapok vannak a középkorból. (Egyik ilyen, 1602-ből való metszet mását másolatban is bemutatjuk olvasóinknak.) A török időkbeli való Pest-Buda csupa karcu minarét, körülvéve vízárkokkal. Előtérben, a város falain kívül a török temető tompaszínű síremlékei állanak. Pest sziget volt, a Rákospatak folyt körülötte. Később mesterséges vízárok fogta körül. Ennek helyén van a mai körút.

A török idők élete

— Érdekes külön csoportot alkot az 1684—1686-ból való anyag. A budai ostromokról gazdag külföldi krónikabeli anyag- és képgyűjtemény maradt fenn. A metszők az egykoru és az ostromban résztvevő hadmérnökök rajza után igen szép metszeteket készítettek. Ilymódon ezen hadállás-képek nemcsak az akkori haditechnika fejlettségéről adnak áttekintést, hanem bennük van a tábori élet a fenséges hősiességtől a humorig. A képeken pipázó, kockázó tüzerek láthatók, amint az akkori „negyvenkettesek” puszkaporos hordóin ülnek. Aztán ott láthatók a keskeny, magas, rendszerint emeletes falházak. Az emeletek kiugró ablakai rácsosak vol-

tak, ami egész törökössé tette a város sok utcájának képét. Az egy és ugyanazon iparágat művelő mesterekből egy-egy utcában, összetömörülve laktak. Külön utcája volt a szabóknak, a csizmadiáknak. A budai leányok és asszonyok sok pajkos és néha durva tréfának voltak kitéve, ezért a keresztény bíró szigorúan megtiltotta, hogy az utcákon tartózkodjanak. Egyik metszeten valóságos tevécsorda látható, még pedig Buda falai alatt. Az 1686. évi ostrom alkalmával történt, hogy a törökök a budaiak megrémítésére harci tevéket hoztak magukkal. Ezt a csodát örökölte meg az egykoru rajzoló. A régi képeken még láthatók a hajdani Pest-Buda környéki falvak. Hét község környezte Pestet, tizenöt Budát. Azóta mind elpusztult, csak emléküik maradt meg.

A palatinus-kor

— A török iga lerázása után a tizenhatalmadik század Pestjének fejlődéséhez kedves legenda fűződik. A szerelmes József nádor akarta hirtelen széppé tenni Pestet, még pedig a hagyomány szerint felesége kedvéért. Midőn Mária Pavlovna főhercegnő, a mindenható Sándor cár leánya, a nádor felesége először pillantott ki a budai palota ablakán, könnyezve fordult el a sárkunyhókból rakott Pest szomorú látványa felől. Ebből a korból nagyon sok és szép képet mutat be a kiállítás. Ekkor indult meg a nádor kezdeményezésére Pest gyors útemben való előhaladása. Egyesületek alakultak Pest fölvirágoztatására és a gyorsan emelkedő várost megkoronázták Széchenyi alkotásai. A kissé lenézett Biedermeier-kor igazi műveltséget árasztott ki magából, amely az irodalom, tudomány és művészet komoly ápolását hozta magával. Vajmi hibás képet nyernénk e korszak Pestjéről, ha csak a Hetz-Theaterre gondolnánk, amely kétségtelenül nagy tömegeket vonzott, de legfeljebb abból a korból, amely má a lígati vurstliában fele gyönyörűségét. Ebből a korból való néhány művelődéstörténelmi becsü kép, amelyek hajdan közkezen forgott litográfiák eredetije voltak.

A megsemmisült és meg nem született Pest-Buda

— Régi, szép házak homlokzatai és alaprajza sorakoznak fel előttünk. Ha ma nézzük ezeket a rajzokat, elborul a lelkünk, hogy mily kár volt lebontani, avagy meg sem építeni ezeket a házakat. Ott a Rózsa-piac képe, a mai királyi bérpalota helyén, a régi Kuria nemes izlésű épületével. Ma már a helyét is nehéz megjelölni. Végtelen finom volt a Ferenciek-terének képe is a múlt század hatvanas éveiben a templommal és mellette a régi egyetemi könyvtárral. A Vigadó helyén állott a Városi Táncterem épülete. Ami a képen látható, abból csak az a hajókikötésnél használt kőoszlop maradt meg, melyhez gyümölcsárus kofa támaszkodik. G. Harring rajzán a régi Duna látható emeletes gabonaszállító hajóval. Más lenne a város képe, ha kegyelettel bántunk volna régi emlékeinkkel. Egyik-másik képen valósággal Nürnbergre emlékeztet a régi Pest. Még csodásabb volna a város képe, ha régi tervek nem maradnak pusztán tervek, hanem megvalósulnak.

Mily szép lenne ma Pest, ha a félbenmaradt tervek helyett nem építenék házakat a bécsi palatialis módszere szerint.

A nemzetszerető puska

— Külön hely illeti meg a régi Lövész-Egylet emlékeit, főként a művészien festett céltáblákat, amelyeket ünnepélyes alkalommal lyuggattak át golyóikkal a régi lövészek. A Lövész-Egyletnek nagy kulturális jelentősége volt. Az iparosságban a nemzeti érzést tartotta fenn. Míg a csizmadiák, gombkötők, szücsök, szürszabók magyarok voltak, a főbbi cél tagjai német földről szakadtak ide. A különböző nemzetiségű iparosok a Lövész-Egyletben találkoztak össze és így lett ez egyesület a leegyenlítőds talaja. Az egyik céltáblán a budai vár képe látható. Felül ez a két szó áll: „Tzélra ügyelj!” A képen körül a vármegyék címerei vannak sorjában. Nevezetes, hogy egyik címer ezt a felírást viseli: Oláh-oroszág. A régi vajdaság címere ez. A leép Szilágyi István régi gombkötőmester ajándéka, aki vagyonát iskolaalapításokra használta fel. Szilágyi neve után V. P. betűk hirdetik, hogy „városi polgár”, ami valamikor nagyon sokat jelentett.

A régi Pest-Buda furcsaságai

— A régi pestiekben sok humor volt. Itt van a „Három Majomhoz” címzett koresma. Budán állott, az Árok-utcában. Künn a cégtáblán csak két majom volt lefestve. Ha a belépő érdeklődött, hogy hol a harmadik, megmutatták neki a tükörben — saját képét. A régi pestiek multjukhoz is hűvebben ragaszkodtak, mint mi. A régi városháza tornyán öröködt a magashól a tűzoltó-örszem. A tűzoltónak a harmincas évekbeli nagy kolera-veszedelem emlékére minden reggel két órakor le kellett szállania a toronyból és a belvárosi templomba ballagván, egy verset kellett harangoznia. Mindezt pedig azért, mert a harangozó munkaideje csak öt órakor kezdődött. Szabadjegy már a régi időben is volt. A katonai parancsnokság adta és a Lánchídra szólt. A ráütött pecsét dátumát 1849. Azonkívül praktikusak is voltak pesti elődejeink. Például kalendáriumot viseltek a cülindeben. Talán, hogy a mulandó időről meg ne feledkezzenek. Hanem azért az időtöltéshez is értettek. Itt van az 1835 január 27-iki álarcosbál táncrendje. Kezdődött a bál magyar belépővel, aztán jött a jogász-valcer, kotillon, Izabella-valcer, szentivánj-galopp, üstökös-valcer, pesti-valcer, gőz-valcer és valcer-egyveleg. Ezután pihenőt tartottak, de később folytatták a bált pesti-valcerrel, rózsá-kotillonnal, gőz-valcerrel és végül befejezték kedély-csengő-valcerrel. Elődeink tudtak mulatni, de tudtak alkotni is.

Ugy viszlek mint királynőt

Legyen bár égi csillag, vagy poklok lángözdnye,
Mi két smaragd szemedből ragyogva int felém,
S én balga Tantalusként örök szomjtól gyötörve
Lobogjak, égjek el bár a kárhozat helyém!

Mindegy ma mári! A csókod itt ég örökre számom,
S habtested illatától a lelkem mámoros,
És áldássá szelidül holnapra minden átkom,
S ha messze elkerüllek, a kínom százsoros.

Mert Amor elvakított! Szépséged rabja lettem
Hisz Vénuszé e szépség, ez égi báj, tudom,
S ha ördög is lakoznék ez istennőt testben,
Megállni ugyse tudnék gyáván, a féltalon.

Ne játssz, ne játssz szívemmel, te édes, drága
asszony,
Mit csókod lángja gyújtott, örökre ég a tűz,
S ha ajkad csókra vágyott, hogy vágyakat fakasszon,
Szived se vágyhat arra, hogy kárhozatba üzz!

A csók, mit asszonyajk ad, szent esküszó, ígérlet,
Hogy lángoló ölben vár boldog édenünk,
Ragyogva int ez éden, ha birni foglak téged,
S ha csókod csalja játék, mindketten elveszünk.

Légy angyal és ne démon, ó jer siess karomba,
Szívem sok drága kincsét mind, mind neked adom,
S ugy viszlek mint királynőt az Ég felé roborogva
Arannyal, gyönggyel ékes olympi fogaton!

Szathmáry István

